

Nr 362.

Av herr **Domö**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m.

Enligt 1 § valutalagen den 22 juni 1939 (nr 350) äger Konungen — vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden i den mån så prövas oundgängligen nödigt för uppnående av det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet — meddela förordnande på sätt i lagen närmare stadgas. Sådant förordnande må under tid, då riksdagen är samlad, meddelas endast med riksdagens samtycke. I 2 § stadgas, att i förordnande, som Konungen jämlikt 1 § meddelar, må föreskrivas bl. a., att utländska betalningsmedel, utländska fordringar och utländska värdepapper skola erbjudas riksbanken eller valutabank till inlösen mot kontant ersättning i svenskt mynt.

Med stöd av valutalagen utfärdades efter inhämtande av riksdagens yttrande valutaförordningen den 25 februari 1940 (nr 97), vilken förordning gäller tills vidare så länge valutalagen äger giltighet. Enligt 10 § valutaförordningen skola utländska betalningsmedel och utländska banktillgodohavanden, som tillhöra någon här i riket bosatt, i den ordning och omfattning riksbanken bestämmer av ägaren eller innehavaren erbjudas riksbanken eller valutabank till inlösen mot ersättning, som i valutalagen sägs.

Den 17 maj 1940 (nr 348) utfärdade Kungl. Maj:t utan riksdagens hörande, trots att riksdagen då var samlad, en förordning om ändrad lydelse av bl. a. 10 § valutaförordningen av innebörd att, förutom utländska betalningsmedel och banktillgodohavanden, även andra utländska fordringar ävensom utländska värdepapper skulle kunna bli föremål för inlösen på sätt nyss är sagt. Den utvidgning till att omfatta även utländska värdepapper och andra utländska fordringar än utländska banktillgodohavanden, som den ändrade lydelsen av 10 § avsågs innebära, saknar sålunda stöd i valutalagen. Den lydelse av 10 § valutaförordningen, som är gällande, är följaktligen den formulering, som angives i valutaförordningen den 25 februari 1940 (nr 97).

Att Kungl. Maj:t överhuvud taget våren 1940 övervägde, om behov kunde anses föreligga att hava möjlighet lägga embargo på även utländska värdepapper och andra utländska fordringar än utländska banktillgodohavanden torde i förbigående nämnt böra ses mot bakgrunden av de allmänna förhållanden i världen, som vid denna tidpunkt voro för handen. Det torde vara

tillräckligt att erinra om det tyska anfallet mot Norge och det faromoment, som även för Sveriges vidkommande ansågs föreligga i maj 1940. Uppenbart torde vara, att de skäl, som den gången torde hava föranlett Kungl. Maj:ts åtgärd, icke kunna återropas nu, då någon överhängande krigsfara icke torde föreligga.

Nu är det uppenbart, att det kan vara i hög grad tveksamt, om ett bemyndigande avseende utländska betalningsmedel och banktillgodohavanden lämpligen bör lämnas, även om det givetvis finnes skäl, som kunna återropas för ett bifall till framställningen. Man får givetvis också förutsätta att, om bemyndigande lämnas, detsamma icke begagnas, såframt icke vid den tidpunkt, då saken skulle bliva aktuell, så utomordentliga förhållanden måste anses vara för handen, att trots de starka betänkligheter, som städse måste finnas, någon annan utväg på grund av en föreliggande tvångssituation ej gärna kan anses föreligga. Eftersom det emellertid är fråga om ett alldeles extraordinärt ingrepp, synes ett bemyndigande sådant som det förevarande, vad tiden beträffar, icke böra knytas till valutalagens giltighetstid, utan böra begränsas till den 1 mars 1948. Skulle det innan utgången av denna tid visa sig önskvärt med en förlängning, har Kungl. Maj:t naturligtvis möjlighet att till riksdagen göra framställning härom. Vad beträffar frågan om ett eventuellt medgivande från riksdagens sida till Kungl. Maj:t att företaga sådan utvidgning av 10 § valutaförordningen, som av Kungl. Maj:t avsågs den 17 maj 1940, torde i första hand böra understrykas, att än starkare betänkligheter måste anses vara för handen än i fråga om utländska betalningsmedel och banktillgodohavanden. Begreppet utländska värdepapper och andra utländska fordringar än banktillgodohavanden inrymmer synnerligen väsensskilda investeringar och tillgodohavanden. Under detta begrepp falla sålunda å ena sidan rena affärsfordringar, men å andra sidan också såväl börsnoterade som icke börsnoterade aktier, obligationer, fordringar mot dotterbolag och annat. Det torde också ligga i sakens natur, att man, innan det kan bliva fråga om att lämna ett vittgående bemyndigande, bör närmare överväga konsekvenserna av om detsamma tillämpas. Tydligt är också, att icke samma synpunkter kunna anläggas på alla de heterogena moment, som falla under det nu ifrågavarande begreppet »värdepapper och andra utländska fordringar än banktillgodohavanden».

Bankofullmäktige hava i sin i proposition nr 314 återgivna skrivelse av den 22 maj 1947 gjort en sammanställning av olika poster i 1946 års betalningsbalans, vari beräknats ett belopp av 105 miljoner kronor för förskottsbetalningar av import och uppskjutna exportlikvider etc. Huru mycket av detta belopp, som skall falla under den ena eller andra posten, framgår icke av sammanställningen. Vad emellertid importförskottsbetalningarna beträffar, är det anledning erinra om att, sedan importen nu reglerats, andra än oundgängligen nödvändiga förskottsbetalningar icke torde förekomma.

Vad åter beträffar uppskjutna exportlikvider, torde de — i motsats till vad man å många håll uppenbarligen trott — i den mån de alls förekommit, varit av så ringa storleksordning i förhållande till en sammanlagd export av i runt tal 3 000 miljoner kronor, att därmed den ogynnsamma valutautvecklingen icke kan förklaras. För innevarande år föreligger ännu icke någon officiell utredning, som kan giva belägg för något förmodande, att hemtagandet av exportlikvider onödigtvis uppskjutes. Per den 15 maj 1947 har emellertid riksbanken låtit genom ett deklarationsförfarande företaga en utredning. Det är självfallet, att det för bedömandet av nu ifrågakomna spörsmål är av mycket stort intresse att de slutresultat, vartill denna utredning föranlett, i första hand bliva tillgängliga för bankoutsiktet.

I fråga om exportlikvider torde böra erinras om 13 § valutaförordningen, som stadgar, att

»här i riket bosatt, som gentemot utlandet äger rätt att kräva betalning, må ej medgiva anstånd med betalningen eller träffa avtal om betalning annorledes än med vanliga betalningsmedel, med mindre det följer av handelsbruk eller annan sedvänja eller eljest betingas av omständigheterna. Ej heller må här i riket bosatt till någon som är bosatt i utlandet och med vilken han har gemensamt ekonomiskt intresse, i syfte att kringgå denna förordnings bestämmelser, sälja varor till lägre pris eller av honom inköpa varor till högre pris än de i allmänhet gällande eller i samma syfte vidtaga andra liknande åtgärder.»

Som synes medför redan nu gällande lagstiftning skyldighet för exportörer att hemtaga exportlikvider i normal ordning. Eftersom så också synes hava skett på ett sätt, som i det stora hela synes icke vara ägnat föranleda till erinringar, torde en beslagsfullmakt sålunda väl närmast motiveras med den eventualiteten att exportörerna i en framtid icke skulle komma att respektera valutaförordningens 13 §. Att basera en så vidsträckt fullmakt som den nu åsyftade på ett sådant antagande torde knappast vara välmotiverat.

Ett rekvisitionsförfarande skulle också erfordra en mycket omfattande och kvalificerad tjänstemannastab, som för närvarande icke står till förfogande. Icke minst i dessa tider bör det också vara angeläget att icke utan tvingande skäl göra en utbyggnad av den statliga förvaltningsapparaten. Det råder som bekant överallt en synnerligen stor brist på arbetskraft, lokaler och mycket annat. En effektiv redovisning i detalj av fakturor, omfattande en export av flera tusen miljoner, skulle stöta på oöverstigliga administrativa svårigheter. Vidare skulle, om ett sådant system infördes, exporten allvarligt komma att hämmas av en tyngande kontroll och övervakning.

Andra fordringar än banktillgodohavanden och handelsfordringar äro att döma av de uppgifter, som varit tillgängliga, av så ringa betydelse för valutasisituationen, att av den anledningen en vidgad rekvisitionsrätt beträffande samtliga utländska fordringar icke kan motiveras.

För näringsgrenar såsom sjöfarten, vilken för omkostnader i främmande hamnar är starkt beroende av tillgodohavanden i utländsk valuta, skulle störningar i verksamheten kunna befaras bliva följden av ett rekvisitionsförfarande.

En stor del av vad som faller under begreppet utländska värdepapper och andra utländska fordringar än banktillgodohavanden utgöres av svenska företags och enskilda personers investeringar i utlandet. Den allra största delen därav torde bestå av de stora svenska industriernas dotterbolag i utlandet samt de tillgodohavanden mot dessa, som visat sig erforderliga för att dotterföretagen i fråga skulle kunna disponera behövt rörelsekapital.

En så djupt ingripande åtgärd, som riksbankens övertagande av och måhända också rekvisition av dessa svenska utlandsinvesteringar, bör naturligtvis icke ifrågakomma.

Det har i olika sammanhang tidigare vid underhandlingar med främmande makter ansetts vara en ur svensk synpunkt synnerligen värdefull princip att hålla fast vid, att staten icke äger förfoga över det svenska näringslivet. Den föreslagna rekvisitionsrätten skulle innebära ett allvarligt avsteg från denna princip och i samma mån betyda ett försvagande av statens position i förhållande till främmande länder. Klart är också, att ett rekvisitionsförfarande överhuvud taget skulle komma att medföra många ur svensk synpunkt icke önskvärda konsekvenser med tanke på Sveriges ställning till andra länder.

Det riktigaste synes också vara, att riksdagen icke lämnade riksbanken någon fullmakt att med Kungl. Maj:ts medgivande rekvirera utländska värdepapper och andra utländska fordringar än banktillgodohavanden.

På grund av vad sålunda anförts hemställas,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 314 endast måtte förklara, att från riksdagens sida icke föreligger hinder för riksbanken att med stöd av 10 § valutaförordningen den 25 februari 1940 (nr 97) och efter särskilt förordnande av Kungl. Maj:t rekvirera utländska betalningsmedel och utländska banktillgodohavanden; samt

att vad i övrigt andra stycket i propositionens hemställan omfattar icke måtte föranleda något riksdagens yttrande.

Stockholm den 18 juni 1947.

Fritiof Domö.
